

Öğrenci Anılarında Tarih Öğretmenleri ve Uygulamaları (1882-1957)

History Teachers and their Practices in Student Memoirs (1882-1957)

Bahri ATA*

Özet: Anılar, tarih eğitimi alanı tarihinin en önemli kaynaklarından. Bu makalenin amacı, Türk kültürümüze damgasını vurmuş ve vurmakta olan kişilerin 1882'den 1957'ye kadar dönemi kapsayan anılarından hareket ederek, geçmiş yıllarda okullardaki tarih öğretmenlerinin sınıf içi ve sınıf dışı tarih öğretimi uygulamalarını ortaya çıkarmaktır. Bunun için 15 tarihi okuldan mezun olmuş, 25 kişinin anısı tarandı. 22 tarih öğretmeni saptandı. Her okulun ve her tarih öğretmenin kendine özgü (sui generis) olmasından hareketle, mümkün olduğunca veriler, özel şartları içinde değerlendirilmeye çalışıldı. Elimizdeki bu anılarla, geçmişteki tarih öğretiminin büyük resminin çekildiğinin iddiasında değilim. Öte yandan bu sınırlı sayıdaki anılar antolojisi, tarih öğretmenlerinin şahsiyeti, giyim kuşamı, sınıf içi davranışları, ders kitabı kullanımı, öğrencilerle iletişimleri hakkında pek çok bilgi vermektedir. Bu anı sahiplerinin genelde tarih öğretmenleri ve uygulamaları açısından kendilerini şanslı hissettiklerini yer yer yetişkinliklerinde tarih öğretmenlerini acımasızca eleştirdikleri görülmektedir. Anılardan anlaşıldığı kadarıyla, Türkiye'de de yılmayan, sanatçı ruhlu, tarihi yaşamış gibi anlatan tarih öğretmenlerinin akılda kalıcı olduğu anlaşılmaktadır. Genelde tarih öğretmenlerinin sınıf içinde anlatım tekniğini çok etkileyici kullandıkları anlaşılmaktadır. Öğrenciler, tarih öğretmenlerinin büyük fedakârlıklarla yaptıkları iyi uygulamaları, üzerinden yıllar geçmesine rağmen hatırlamaktadır. Geçmişte, tarih derslerinde Fransız Devrimine çok önem verildiği anlaşılmaktadır. Bazı tarih öğretmenlerinin bir rehber öğretmeni gibi davranıp, öğrencilerinin meslek seçimlerini de oldukça etkilediği görülmektedir.

Bu türden anılardan oluşan bir antoloji kitabı hazırlanmalıdır. Hem iyi hem de kötü örnekleri içermesi gereken bu kitap, tarih öğretmeni adaylarının daha iyi yetiştirilmesinde kullanılabilir.

Anahtar Kelimeler: Tarih Öğretmeni, Öğrenci Anıları, Tarih Eğitimi

Abstract: The memories are the most important sources of history of history education. The purpose of this article is to present teaching practices of history teachers in the classroom and outside the classroom at the past times covering the period from 1882 to 1957 on the basis of the memories written by the persons acted important role in the Turkish culture. To reach out this aim, the memory of 25 persons graduated from the 15 historical schools generally in İstanbul has been scanned. 22 history teachers were determined. The data were evaluated as far as possible in the special conditions with the idea that each school and each history teacher has a unique (sui generis). I do not claim to take the big picture of history teaching in the past by using the printed memoirs in my hands. On the other hand, a limited number of these in an anthology of memories gives a lot of information about personalities of history teachers, their costumes, their classroom behaviors, their

* Doç.Dr., Gazi Üniversitesi, Gazi Eğitim Fakültesi, Tarih Eğitimi ABD, E-posta: bahriata@gazi.edu.tr

using of textbooks, the communication with their students. The owners of these memoirs generally felt themselves lucky in terms of their history teachers and their practices. Some of them in the adult years criticized mercilessly their history teachers. As understood from the memoirs, in Turkey, the history teachers who are undaunted, artistic, telling history as if he lived are unforgettable. Generally, the past history teachers were using the technique of lecture in the impressive way in their classroom. Despite the passing years, the students are recalling the great sacrifices and the best practices of their history teachers. It is understood that in the history lessons, the French Revolution was given great importance in the past. Some history teachers acted as a guidance counselor and affected the career choices of their students.

As a conclusion, the anthology book, consist of this kind of memoirs should be prepared. This book should include examples of both good and bad and should be used for training of future history teachers.

Keywords: History Teacher, Student Memoirs, History Education

Giriş

Anı türü kitaplarda çocukluk ve eğitim hayatına ilişkin kısımlar önemli bir yer tutmaktadır. Bu anıları okuduğumuzda bazı kişilerin okul hayatında karşılaştıkları tarih öğretmenlerinden dolayı kendilerini çok şanslı hissettiklerine ve bazılarının da tarih öğretmenlerini acımazsızca eleştirdiğine tanıklık edilmektedir.

1869 Maarif-i Umumiye Nizamnamesi ile okul programlarına dahil edilen tarih dersinin ve tarih öğretmenliğinin, Cumhuriyeti kuran kuşağın sosyal kimliğinin oluşmasında özellikle etkili bir rol oynadığı anlaşılmaktadır.

Bu makalenin amacı, Türk kültürüne damgasını vurmuş ve hâlâ vuran kişilerin 1882'den 1957'ye kadar dönemi kapsayan anılarından hareket ederek, geçmiş yıllarda okullardaki tarih öğretimimizin bir profilini ortaya çıkarmaktır.

Bu çalışmayı yapma nedenlerimizden biri de Milli Eğitim Bakanlığının 2011'de yürürlüğe koyduğu tarih özel alan yeterliklerinde "Dünyada ve Türkiye'de tarih eğitiminin gelişimini değerlendirebilme" gibi bir yeterlilik ve ilgili göstergelerinden kaynaklanmaktadır. Bir tarih öğretmeni, ana hatlarıyla dünya ve Türk eğitim tarihini bildiği kadar, tarih eğitiminin tarihini de bilmelidir. Ancak bu şekilde bir öğretmen olarak uygulamalarını geçmiş, şimdi ve gelecek bağlamına yerleştirebilir.

Akla şu soru gelebilir; Öğretim araçlarının çeşitlendiği, öğrenciliğin ya da öğretmenliğin çok farklı bir durum aldığı şu günlerde, geçmişte yaşanmış öğrenci-öğretmen ilişkisinin mahiyetini ve tarih öğretmeni uygulamalarını öğrenmek günümüzde mesleğe

hazırlanan ya da mesleğe yeni başlamış bir tarih öğretmeni için ne gibi bir önemi olabilir ki? Bilgi teknolojilerinin yaygınlaştığı şu günlerde pek çok kişi, eğitim faaliyetinin temelini öğretmen-öğrenci ilişkisine indirgemektedir. Örneğin bu konuda Rudy Crew “Teknoloji sayesinde yakalanabilecek fırsatlar tabii ki var ama eğitimin temelinde öğrenci-öğretmen ilişkisi yatar” (Akt. Delaney, 2011) demiştir. İnsan doğası da son 130 yılda pek değişmediğine göre bu ilişkinin nasıl kurabileceği konusunda geçmişteki öğretmen-öğrenci yaşantıları ipucu olabilir.

Yöntem

Araştırmada kaynak olarak anıların tarihsel olarak incelendiği betimsel bir yöntem kullanıldı. Anı olarak, aşağıdaki okullardan mezun olanların, ulaşılabilen anıları kullanılmıştır;

İstanbul Darülmualimini (1848), Mülkiye Mektebi (1859), Askeri Tıbbiye İdadisi (1843), Kuleli Askeri Lisesi (1845), Vefa İdadisi (1872), Darüşşafaka (1873), İstanbul Erkek Lisesi (1884), Robert Koleji (1863), Erenköy Kız Lisesi (1911), Pertevniyal Lisesi (1872), Onbeşinci İlkokul’unda (Nişantaşı Nilüfer Hatun İlkokulu) (1914), Erzurum Lisesi (1889), Gazi Lisesi (1932), Galatasaray Lisesi (1868), Köy Enstitüleri Mezunlarının Anıları (1940-1954) vb. Kısaca 15 tarihi okuldan mezun olmuş, 25 kişinin anısı tarandı. Bu anılar, İstanbul yoğunluklu olarak 1882 ile 1957 arasındaki tarih eğitimi hakkında bilgi vermektedir. Böylece 22 tarih öğretmeni saptandı.

Anılarda, olaylar daha çok öğretmenden hareketle anlatılmaktadır. Öğretmenin sınıf içi davranışları, ders işleyişi, kullandığı öğretim yöntemleri ve değerlendirme araçları ile ilgili bilgileri de bu kişi merkezli bilgilerden süzüp çıkarmak gerekiyordu. Hatıralardaki bilgiler, yöntem ve teknikler, değerlendirme anlayış gibi tematik ele alınabilirdi. Ama bu çalışma bu şekilde yapılmadı. Her okulun ve her öğretmenin kendine özgü (sui generis) olduğundan hareketle, mümkün oldukça veriler özel şartları içinde değerlendirilmeye çalışıldı.

Birinci’nin de (2001: 26) işaret ettiği gibi anıların (hatıratların), “az ya da çok yanlış usûl bilgisi” ile kullanılmamasına dikkat edilmelidir. Anı sahibi kişilerin, zihinlerinde geçmiş olayları daha sonra istedikleri tarzda çarpıtabildiklerini unutmamak gerekir. Bu çerçevede hiç şüphesiz ki günlüğe dayalı anı ile yaşlılık döneminde yazılan anıları birbirinden ayırmak lazımdır. Anı incelememizde de maalesef bu ayırım da çok dikkate alınamadı. Üstelik aynı

tarih öğretmenini anlatan pek az anıya ulaşılabildi. Diğer bir sınırlılıkta şudur; Anıları nakledilen okulun ilkokul, ortaokul ya da lise düzeyi olup olmadığına pek dikkat edilmedi. Yani ilkokuldan liseye hatıralar derlenmeye ve yorumlanmaya çalışıldı. Üstelik onca gayrete rağmen, adı geçen bazı tarih öğretmenlerinin soyadlarına ulaşamadı.

Anılar okunduktan sonra, araştırmanın temel soruları aşağıdaki gibi ifade edildi;

1. İlkokul tarih derslerinin inşacı Selim Sabit Efendi'ye ilişkin anılar nelerdir?
2. Mülkiye Mektebi tarih öğretmenlerine ilişkin anılar nelerdir?
3. Galatasaray Lisesi tarih öğretmenlerine ilişkin anılar nelerdir?
4. Askeri Tıbbiye İdadisi tarih öğretmenleri Abdi Bey ve Ali Râzi Bey'e ilişkin anılar nelerdir?
5. Kuleli Askeri Lisesi tarih öğretmeni Baba Salih'e ilişkin anılar nelerdir?
6. Vefa İdadisi tarih öğretmeni Agah Ömer (Akalin)'a ilişkin anılar nelerdir?
7. Tarih ders kitabı yazarı Emin Âli Çavlı ve tarihçi Reşat Ekrem Koçu'ya ilişkin anılar nelerdir?
8. Darüşşafaka tarih öğretmeni Münir Hayri Egeli'ye ilişkin anılar nelerdir?
9. İstanbul Erkek Lisesi tarih öğretmeni Mustafa Muhsin'e (Tek'er) ilişkin anılar nelerdir?
10. Robert Koleji tarih öğretmenleri Cemil Bey'e ve Faruk Kurtuluş'a ilişkin anılar nelerdir?
11. Erenköy Kız Lisesi tarih öğretmeni Naci Bey'e ilişkin anılar nelerdir?
12. Onbeşinci ilkokul'unda (Nişantaşı Nilüfer Hatun ilkokulu) öğretmeni Mübeccel Gülgüt'a ilişkin anılar nelerdir?
13. Erzurum Lisesi tarih öğretmeni Abdurrahim Şerif Beygu'ye ilişkin anılar nelerdir?
14. Gazi Lisesi tarih öğretmeni Enver Behnan Şapolyo'ya ilişkin anılar nelerdir?
15. Köy Enstitüleri tarih öğretmeni Zühre Esin'e ilişkin anılar nelerdir?

Bulgular ve Yorumları

İlkokul Tarih Dersinin İnşacı Selim Sabit Efendi'ye İlişkin Anıların Saptanması

İstanbul Darülmüallimini (16 Mart 1848) hocası ve ilkokul tarihi inşacı Selim Sabit Efendi'nin (1829-1911) öğretmenliğine ilişkin bilgiler, Kilisli Muallim Rifat, Muallim Cevdet, Süleyman Fikri Erten gibi öğrencileri sayesinde elimize ulaşmıştır (Ata, 2009). Selim Sabit Efendi, tarih yazımı ve eğitiminde mezarlık taşlarının ve deprem gibi afetlerin önemine dikkat çekmektedir. Öğrencilerinden, Selim Sabit Efendi'nin bilimsel yöntemin önemine ilişkin olarak 1867'de Sultan Abdülaziz'in Avrupa Seyahatinde yaşanan bir olayı anlattığı öğrenilmektedir. Olay kısaca şöyledir; Türk pilavını beğenen III. Napoleon aşçısını göndererek, Mengenli Hüseyin Usta'dan pilavın tarifini alır, her türlü ölçü aletini kullanarak, ustanın 40 yıllık birikimini 20-30 dakikada edinir ve bir sonraki ziyafette Türk pilavına benzer bir pilav hazırlar.

Bunların yanı sıra Selim Sabit Efendi, Muhtasar Tarih-i Osmanisi adlı bir tarih ders kitabı ortaya koymuştur. İlkokulu Mekke'de okuyan Kazım Karabekir'in de bu eseri okuduğu anlaşılmaktadır. Kazım Karabekir de "Dersler müthiş ezber, hele tarih dersine her padişahın gününe varıncaya kadar saltanat müddeti, doğduğu, padişahlığı, öldüğü tarihleri hocalar kitaptan öğretirlerdi" diye yazmaktadır (Akt. Bal, 2003:95). Bu anıdan öğretmenlerin ders kitabındaki bilgileri öğrencilerine ezberlettiğini anlaşılmaktadır.

Mülkiye Mektebi Tarih Öğretmenlerine İlişkin Anıların Saptanması

Osmanlı döneminde Mülkiye Mektebi (1859), tarih dersinin ilk konulduğu okullardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu okulda Mizancı Murad (1854-1917), Abdurrahman Şeref Efendi (1853-1925), Ali Kemal (1869-1922) ve Yusuf Akçura (1879-1935) vb. öğretmenlerin, geleneksel tarih anlayışına modern bir bakış açısıyla yeni bir şekil verdikleri söylenebilir.

Mizancı Murad'ın ve Abdurrahman Şeref Efendi'nin öğrencileri olan Ali Kemâl (1882), Rıza Tefik (1885-1886), Hamdullah Suphi Tanrıöver (1896-1904), Efdaleddin Tekiner (1886-1893) gibi kişiler, anılarında tarih öğretmenlerine detaylı yer vermektedir. Ali Kemâl ve Yusuf Akçura'nın öğrencisi olan Zeki Mesud Alsan (1889-1984) da bu kişilerin öğretmenliğine yer vermektedir.

Örneğin Ali Kemal (2004), Mizancı Murad için şöyle yazmaktadır;

(Mizancı) Murad Bey nazarımızda büyük pek büyük idi. Simaca güler yüzlü, şahsen latif, fikren hür, gayet güzel konuşan biri idi. Hasılı gençliği cezb etmek, teheyyüce düşürmek için her meziyete malikti. Fikir hürriyetini en sade muamelelere varıncaya kadar her hal ü kaliyle gösterirdi. Mesela bir kere bahçede kartopu oynuyorduk, o da mektebe geliyordu. Birden bire çocuk gibi aramıza girdi, bir lahza oyunumuza karıştı, bizimle oynamaya başladı. (s. 28)

Rıza Tevfik (2005:15), “(Mizancı) Murad Bey ders verirken, hiç yerinde durmaz, daima gezinir ve ciddi bir heyecanla bize Fransa’nın Büyük İhtilalini anlatarak, bizi de galeyana getirirdi. Söylediğini de pervasız bir lisanla söylerdi. Mevzu ne olursa olsun, sakınmaz ve ardına önüne bakınmazdı” demektedir.

1886-1893 arasında Mülkiye’de öğrenci olan Efdaleddin Tekiner ise hocası için şu sözleri dile getirmiştir:

Abdurrahman Şeref’in her vaka-i tarihiye için müteaddid menkıbeleri hafızasına nakş etmişti. Vak’a içinde menkıbeleri öyle bir anlatışı vardı ki onu dinleyip de vakayı tarihiyeyi unutmak kabil değil idi. Bu hikâyeler neslen ba’de nesl intikal ederdi. Çok defa derse girmezden evvel teneffüs dakikalarında bizden bir sınıf evvel ki arkadaşlarımızdan hocamızın ne hikâye anlatacağını öğrenirdik. Denilebilir ki çok defa derse girmezden evvel o gün anlatılacak hikâyelerin mevzu bizce malum idi. Fakat bu malumat hikâyeyi tatlı tatlı dinlememize mani olmak şöyle dursun bilakis onun kıymetini nazarımızda daha çok büyütür idi. (Akt. Demiryürek, 2003:85; ayrıca bkz. Baş, 2005)

Ali Kemal de (2004) 1882 yılına ait hatıralarında Abdurrahman Şeref’i şöyle anlatmaktadır:

Abdurrahman Şeref coğrafya hocamızdı. Derin değil, fakat latif bir hoca idi. Derste ufak fıkralar nakleder, fikrimizi şenlendirir, gözümüzü açar, hasılı bizi hoşnut kılardı. Mesela 1294 Kanun-i Esasi ilan olunduğu vakit İstanbul’da yaptıkları seçimleri anlatmıştı. Hükümet her mahallede ahaliye en doğru, en salih, en zeki adamını mebus seçmeyi tavsiye etmişti. Üsküdar da bilmem hangi mahalle bu tavsiye üzerine hay ü huyı dünyadan feragat ederek münzevi bir tekkeye çekilmiş, gayet kendi halinde gayet salih kişilerden bir zatı intihaba kalkışmıştı. Abdurrahman Şeref’in böyle yarı

ahrarane, yarı mürteciyane herhâlde hoş fıkraları, hikâyeleri çoktu. Dersi bu nokta-i nazardan cazibeli idi. (s. 27)

1907 ve 1910 yıllarına ait anılarında Zeki Mesud da (Alsan) (2006) Ali Kemal'in öğretmenliğini şöyle anlatmaktadır:

Ali Kemal muallim sıfatıyla talebe tarafından seviliyor ve dersi alaka ile takip oluyordu. Hatta dersine hariçten gelenler olduğu için sınıf daima hınca hınç dolu oluyordu. Ali Kemal seyahatleri, etütleri itibarıyla çok bilen ve çok tatlı anlatan bir hoca idi. Vesile ve fırsat düşürerek, dersinde Fransız inkılâbına ait enteresan ve talebeye heyecan verici vakalar anlatır ve Fransızların hürriyet telakkileriyle, parti hayatlarına ve parlamento itiyatlarına dair mütalaalar yürütürdü. Bunlar, hürriyet, müsavat, adalet ve uhuvvet umdelerine sırf nazari ve idealizm bakımından anlamaya çalışan talebe üzerinde çok derin tesirler bırakırdı. (s. 153)

Zeki Mesud da (Alsan) (2006:248) 1907-1910 yıllarına ait anılarında Yusuf Akçura'nın öğretmenliğini şöyle anlatmaktadır; "Tarihi siyasi derslerinde her fırsat düştükçe talebe hocanın ağzını arıyor, onun kanaatini soruyordu. [...] Ali Kemal açıkça üçlü İtilaf taraftarı idi. Onun yerine gelen Yusuf Akçura o kadar sarih ifade etmemekle beraber üçlü İttifaka meyil gösteriyordu." Yusuf Akçura bir süre sonra güncel iç ve dış politika üzerine münakaşaların açılmasına izin vermeyeceğini, isteyenlerin ders dışında bu konular üzerine kendisi ile görüşebileceğini bildirmiştir.

Galatasaray Lisesi Tarih Öğretmenlerine İlişkin Anıların Saptanması

1895 ve 1904 arasında Galatasaray Lisesinde öğrenci olan Hamdullah Suphi Tanrıöver de Abdurrahman Şeref Efendi'yi şöyle anlatmaktadır;

O, bir gün derste Tanzimat Fermanını şöyle anlattı: "Gülhane Hattı Hümayunu bizdeki devrin başlangıcıdır. Bu hat okunduktan sonra eski Türkiye nihayet buldu ve yeni Türkiye, Tanzimat Türkiye'si başladı. Siz bu hat okunduktan çok sonra dünyaya geldiniz. Eski Türkiye ne idi bilmezsiniz. Zavallı Reşit Paşa Hatt-ı Hümayun'u alıp evden çıkarken vasiyetini yazmış ve ailesine veda etmiş. Halka öyle şeyler söyleyecekti ki bunda ölüm tehlikesi vardı[...] O gün yağmur şiddetle yağıyordu... Hattı okumaya başladığı vakit yanında olanlar gördüler ki kül gibi olmuş, dudaklarında bir katre kan kalmamış, elleri titriyor, sesi titriyordu. Reşit paşa titreye titreye hattı okudu. Çünkü

ölüme razı idi. Eğer Reşit Paşa ölüme razı olmasaydı, bugün mekteplerimiz çok geri kalırdı ve içinde tahsil ettiğimiz bu hayırlı mektep (Galatasaray Lisesini kastediyor) gibi müesseseler meydana gelmezdi.” Onu hayır ile yâd edelim. (Akt. Demiryürek, 2003:86)

1941 ile 1961 yılları arasında Galatasaray Lisesi tarih öğretmeni Halit Sarıkaya’dır. Öğrencisi Dünder Soyer 1936’da yaptıkları Avrupa gezisini şöyle anlatmaktadır;

İzcilerden oluşan 25 kişilik bir öğrenci grubuyla yirmi kişilik hocalarımız ve eşleriyle birlikte Romanya ve Macaristan’daki kentleri görüp gezecektik. Çok sevdiğimiz tarih öğretmenimiz Halit (Sarıkaya) Bey de bizimle beraberdi. Tuna nehrini izlediğimiz günlerde Osmanlı serhat şehirleri hakkında bilgiler veriyor, bize tarihi yeniden yaşıtıyordu. (Bal, 2003:372)

1950’lerde divan ve tasavvuf edebiyatına meraklı öğrencisi Nezih Uzel’i Mevlana ihtifallerine katılmak üzere Konya’ya gitmesini salık verenin yine Halit Sarıkaya olduğunu öğrenilmektedir (Satan, 2009). Halit Sarıkaya, 12.03.1991’de vefat etti.

1948’de Galatasaray Lisesinde Ahmed Yüksel Özemre de (2006:60-67) Râşid Erer’in öğrencisi olmuştur. Hocası hakkında şöyle demektedir;

Merhum Râşid Erer beyefendi de üzerimde büyük etkisi olan hocalardan biri olmuştur. Râşid Bey Türk ve Fransız milletlerinin tarihlerini fevkalade bilirdi. Fransız hocalardan (Örn. Mr. Charles Robin) biri Türkleri eleştirmeye kalkıştırsa, o fasih ve selis Fransızcası ve o muazzam tarih şuuruyla adamı doğduğuna bin pişman edermiş. Râşid Bey, resmi tarih ders kitaplarındaki yanlışları bir bir tespit eder, bunlara karşı bizleri uyarırdı.

Bir keresinde Ahmed Yüksel Özemre, Roma Tarihi okurken Fransızca kitaplarda karşılaştığı “Imperium Proconsularis” terimini hocasına sormuş, O’da sınıfta uzun uzun açıklamış.

Râşid Erer, 1948’de Türklere Karşı Haçlı Seferleri adlı bir eser yayımladı.

Askeri Tıbbiye İdadisi Tarih Öğretmenleri Abdi Bey Ve Ali Râzi Bey'e İlişkin Anıların Saptanması

Ord. Prof. Dr. Tevfik Sağlam (1981), 1895 sonrası Askeri Tıbbiye İdadisi'nde öğrenci olmuş olup, Abdi Beyle ilgili şunları yazmaktadır:

Osmanlı tarihi hocamız Abdi Bey isminde tombalak, top sakallı, pek terbiyeli, babacan bir zattı. Fakat takriri gayet monotondur. Elimizde Miralay Ali Tevfik Beyin ağır bir üslup ile yazılmış ve iyi basılmış bir kitabı vardı[...] Abdi Hocanın dersinde uyuklar, kitabı ezberlemeye çalışırdık. [...] Fakat Tıbbiye İdadisinde okuduğum Osmanlı tarihinden ne bir zevk aldım, ne de esaslı bir şey öğrendim[...]

İkinci sınıfta da ilk ve orta çağı pek sevimsiz bir şekilde okuttular. Kitapları da çekici şeyler değildi. Birçok devlet gelmiş, geçmiş. Nerede oturmuşlar. Elde bir harita yok. [...] Sanki bu vakalar başka bir dünyada cereyan etmiş.

Fakat üçüncü sınıfa geçince iş değişti. Orada pek mühim bir şahsiyetle karşılaştık: Ali Râzi Bey.

Bu zatın şöhretini daha aşağı sınıflarda duymuştuk. Hatta bazı arkadaşlar sınıftan kaçıp onun dersine giderlerdi. Duymuştuk ki bizden önceki sınıfta hocayı Fransız Büyük İhtilalinden bahsetti diye curnal (jurnal?) etmişler. O da kızmış, derse girince “açınız kitapları bakayım” demiş. Vereceği dersi bir çocuğa okutmuş “işte dersiniz bu kadar” demiş ve dershaneden çıkıp gitmiş. Ondan sonra derste söylediklerinin not edilmesine izin vermemiş. (s. 29-30)

İlk derste Tevfik Sağlam gizli gizli not tutmuş ve sarı defteri elden ele dolaşmıştır. Dördüncü ya da beşinci derste Ali Râzi Bey anlattıklarının not tutulmasını istemiş. Ali Râzi Bey'e göre tarih bilimdir ve her bilim gibi kanunları vardır. Tarih vakaları sıralayıp anlatmak değildir. O vakaları yaratan sebepleri, amilleri tahlil etmek ve onu bellektir. Buna hikmet-i tarih denir (Sağlam, 1981:30).

Sert ve aksi olarak tanınmış Ali Râzi Bey, tarih sınavında büyük başarı gösteren öğrenciler karşısında sevinçten gözleri yaşarmış, sınıf birincisini çağırarak, sınıfa takdirlerini ve teşekkürlerini göndermiştir (Sağlam, 1981:31).

Tevfik Sağlam şöyle devam ediyor; “Ali Râzi Beyin tesiri altında tarihe merakım arttı. Artık Fransızcadan okuduğumu anlar hale gelmiştim[...] Bu kitaplar (Victor Duruy ve Lame Fleury’nin kitapları) Fransızcamın ilerlemesine çok yaradı”(Sağlam, 1981:31).

Bu anıdan hareketle, farklı kişiliklere sahip farklı öğretmenlerin aynı kişi üzerinde derse yönelik nasıl farklı tutumlar geliştirebildiği görülmektedir. Burada sorulması gereken hipotetik sorulardan biri de şudur, Ali Râzi Bey, Tevfik Sağlam’ın tarih dersine girmeseydi, Tevfik Bey’de tarihe ilişkin pozitif bir tutum gelişebilir miydi?

Kuleli Askeri Lisesi Tarih Öğretmeni Baba Salih’e İlişkin Anıların Saptanması

Kuleli Askeri Lisesinden Hasan Amca’nın tarih öğretmeni ise Baba Salih idi. Hasan Amca’nın öğrencilik yıllarında Baba Salih 95 yaşındaydı.

Titrek el ve bacakları üstünde koltuklarına giren iki öğrencinin yardımıyla arabasından alınır, odasına, odasından alınır, hoca kürsüsünde onun için alınmış sadece ona tahsis edilmiş koltuğa yerleştirilirdi.” Baba Salih, Tarih-i Osmanî’de Osman Gazi’den başlayıp, Sultan II. Abdülhamit’e kadarki tarihi olaylardan büyük bir coşkuyla bahsetmekteydi. Öğrencilerle arasındaki münasebet askerce bir paşa ast münasebeti değil, dede torun bağı ve sevgisiydi. Baba Salih, öğrencinin gözünde paşa rütbesinden çok üstün evliyalardan biri mertebesinde idi. Öğrenciler, tarihi bir olayı anlatırken, örneğin savaşı, Baba Salih bir çocuk heyecanıyla “Vur! Aferin” diye koltuğundan sıçramalarla sanki o kanlı kavgaya katılırdı. Olayları sanki yaşar, mesela zaman zaman hüzünlenirdi. (Hasan Amca, 1991:118-120)

Tarih öğretmeni Baba Salih’in anlatım tekniğini etkili bir şekilde kullandığı anlaşılmaktadır.

Vefa İdadisi Tarih Öğretmeni Agah Ömer’e (Akalin) İlişkin Anıların Saptanması

1890’lı yıllarda Vefa İdadisi mezunu olan İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu’ndan bu okulun tarih öğretmenininin Mülkiyeli Agah Ömer (Akalin) (1868-1953) olduğu öğrenilmektedir. Baltacıoğlu (1998) şöyle diyor;

Bize İslam Tarihi dersi veriyordu[...] Kendisi çok pozitif kafalı insandı. Kuşkusuz öğrencilerinin de öyle olmasını istiyordu. Agah Ömer Bey’in pozitifçiliği hastalık ve sağlık konularında bütün açıklığıyla beliriyordu[...] Benim pozitif ilimleri öğrenmek için

Darülfünun'un Tabiat (Botanik) bölümüne girmemde yine bu kişi etkili oldu[...] Özet olarak bu kişi, Vefa İdadisinde ilk rastladığımız yeni adam tipi idi. (s. 57)

Agah Ömer Akalın, öğrencilerini fen bilimlerine yönlendiren bir tarih öğretmeni profili çizmektedir.

Tarih Ders Kitabı Yazarı Emin Âli Çavlı Ve Tarihçi Reşat Ekrem Koçu'ya İlişkin Anıların Saptanması

Erken cumhuriyet döneminin en meşhur tarih ders kitabı yazarlarından ve tarih öğretmenlerinden biri de Emin Âli Çavlı'dır (1888-Kasım 1968). 1910'da Mülkiye'den mezun olduktan sonra, Bursa, İstanbul, Nişantaşı, Mercan, Vefa sultanilerinde tarih öğretmenliği yapmıştır (Çankaya, 1968-1969: 1268-1270).

1914 ve 1916'da İstanbul Sultanisinde (İstanbul Erkek Lisesi) öğrenci olan Hilmi Ziya Ülken (1969), Emin Âli Çavlı'yı şöyle anlatıyor;

Emin Âli'nin İstanbul Sultanisine gelişi yeni bir devrin başlangıcı oldu. Hiçbir hocadan görmediğimiz bir öğretim tarzı karşısında idik. Hikâye anlatmıyor, tarifler yaptırıyordu. Devir ne demektir? Millet nedir? Devirler ve çağlar nasıl ayrılır? Tarihî vaka ve tabii hadise nedir? Bu tarifler öğrencilere klişe halinde verilmiyor, onlara bulduruluyordu. Sokrat'ın fikri doğurtma usulünün canlı tecrübesi karşısında idik. O zaman henüz ne Sokrat'ı, ne bu usulün tarih boyunca gelişecek olan büyük rolünü biliyorduk.

Hilmi Ziya kendisine ve kuşağına her türlü soyut, hayali görüşten uzaklaşmayı, sosyal gerçeğin tarihi oluşumuna etkisi, hakiki milletçiliği vatan içinde, sosyal gerçeklikte aramayı öğrettiğini yazmaktadır. Bursa Lisesinde öğretmen iken İslam Tarihi üzerine bir eser yazmaya başlamış, ancak 4-5 formadan sonra eleştiriler üzerine görevden azledilmiş, Maarif Nazırı Emrullah Efendi'nin emriyle Avrupa'ya öğrenime gönderilmiştir. Bu olayın onda hayatı boyunca sürecektir travmatik bir etkisinin olduğu ileri sürülebilir. Fransa'dan sonra 1926'da Afganistan Maarif Nezareti Müşavirliğine atandığı ve burada uyku hastalığına yakalandığı ve bir gözünü de yitirdiği yazılmaktadır.

1931'de Pertevniyal Lisesinde Fehmi Yavuz'un, 9. sınıfta tarih öğretmeni Emin Âli idi. Fehmi Yavuz (1984:43-44), hocasının herhangi bir kitap izlemediğini, müfredatla ilgisi olmayan şeyler anlattığını, bunların başında da din, laiklik, Hz. Osman dönemi Kur'an-ı Kerim'in toplanması ve çoğaltılması meselesi gibi konular geldiğini yazmaktadır. MEB için

yazdığı ilkokul 4. ve 5. sınıf tarih ders kitaplarının ilgili sayfalarından sınavlara çalışabileceklerini söylemiştir.

Aziz Nesin (1977:120-126), anılarında Yusuf Ziya Ortaç'ın, Emin Âli ile kendisini tanıştırdığını yazar. Delikanlılık döneminde Emin Âli'nin evi, Orhan Seyfi'nin, Nazım Hikmet'in, Vâlâ Nurettin'in, Faruk Nafiz'in uğrak yeri imiş. Olayların bilinen tarihlerinin doğru tarihlerini ortaya koymak için çeşitli araştırmalar yapmıştır. Örneğin Mülkiye'nin kuruluş tarihinin yanlış olduğuna ilişkin yazısı onlardan biridir. Aziz Nesin bir anısını daha paylaşmaktadır. Taksimde Belediye gazinosunda bir gece yabancı bir şarkıcı İspanyolca şarkılar söylerken, ayağa kalkıp, burasının Türkiye olduğunu, Türkiye'de Türkçe şarkı söylenmesi gerektiğini bağırması ve dinleyicilerin şaşkın bakışları arasında eşyle çıkıp gitmiş.

Özetle, Emin Âli Çavlı örneğinde bir tarih dersi kitabı yazarının sınıf içinde kendi yazdığı ders kitabı ile ne yapabileceği sorusu ile karşılaşmaktadır. Emin Âli'nin pozitivist dünya görüşü için gerekli olduğunu düşündüğü ve ders kitabında olmayan bilgileri, çok perspektiflilikten uzakta tek taraflı olarak öğrencilerine vermeyi tercih ettiği anlaşılmaktadır. Emin Âli'nin tarihin hassas ve tartışmalı meselelerini lisede sınıf ortamına getirdiği anlaşılmaktadır. Esasen Emin Âli'nin tarih felsefesi ve eğitim meselelerine yaklaşımı katıldığı ve söz aldığı ilk dört maarif şûrasında, Çınaraltı dergilerinde ve Cumhuriyet gazetesi yazılarında daha iyi görülebilir.

1931'de Pertevniyal Lisesinde öğrenim gören Fehmi Yavuz (1984: 45), Reşat Ekrem Koçu için de şöyle yazıyor: "Üzerimizde tam anlamıyla kabına sığmayan bir genç etkisi bırakıyordu. Aşağı sınıflarda şöyle demiş: Benim ufak tefek olduğuma bakmayın, kimi zaman lambanın ışığında gölgemi seyrediyorum, vücudumun Herkülleştiğini, yumruğumun Ferhat'ın ki gibi dağları devirecek kadar güçlü olduğunu görüyorum." Askere gideceği haber alınınca, sınıflarından biri onun asker kıyafetleri içinde bir karikatürünü tahtaya çizer. Sınıfa geldiğinde karikatürü yapan saygısız gençliğe 15 dakika veryansın eder ve beddualarını sıralar. Onun da ders kitabını izlemediğini, arşivde karşılaştığı belgeleri ele aldığı, belgede geçen olayı kendisi sanki orada imiş gibi canlı hareketlerle ses tonunu sürekli değiştirerek anlattığını ifade etmektedir. Fehmi Yavuz'da özellikle Osmanlı Ordusunun arkasından giden Bezirgân orduları ile ilgili anlattıklarını unutamadığını yazmaktadır. Öğrencilerini sık sık müze olan saraylara götürdüğü, müze personeli ile iyi bir ilişkisinin olduğu ve tarihi mekânda çok detaylı açıklamalar yaptığı anlaşılmaktadır.

Kısaca Reşat Ekrem Koçu örneğinde tarih derslerinde dokümanı canlandıran ve tarihi mekânları bizzat gezdiren bir tarih öğretmeni profili karşılaşılmaktadır.

Darüşşafaka Tarih Öğretmeni Münir Hayri Egeli'ye İlişkin Anıların Saptanması

1917-1918 tarihleri arasında Darüşşafaka'da öğrenim gören Halil İmre tarih eğitimini şöyle anlatmaktadır;

Torunlarıma, “Tarih, toplumda olayların düşünce ve gelişmelerinin zaman içinde yerini ve değerini bilmektir” diyorum. Eğer olaylar sade olarak bellenirse, zaman içine alınmazsa masal olur derdim. Biz tarihi masal olarak okuduk. Bir Niğbolu Muhasarası bizim için Sultan Bayezid'in surlar dibinden kale kumandanına “Bre Doğan” diye bağırması idi. Bir Kaniye muhasarası, Tiryaki Hasan Paşa'nın askerleri kale üzerinde defalarca dolandırma gösterisi ile Huda'yı askeriye (askerlik hilesi) idi. Genç Osman'ın kaçıncı padişah olduğunu ve Sultan Cem'in kimin oğlu, kimin kardeşi olduğunu pek bilmezdik ama, maceralarını masal gibi bilirdik.” (Akt. Bal, 2003:347)

Halil İmre de tarih hocası Münir Hayri Egeli'yi şöyle anlatmaktadır;

Bu mevsimde (Bahar) hocalarda sınıflarda sıkılırdı. Hem resim hem tarih hocası olan Münir Hayri Egeli, bahçede kilden, çamurdan kal'alar, toplar, insan heykelcikleri yapar, yaptırır ders verirdi. Bu kil kal'alar, toplar, mancınıklar ve insancıklarla mesela İstanbul'un fethi, Viyana Muhasarası tiyatrolaştırılarak gözden geçirilirdi.” (Akt. Bal, 2003:347)

Münir Hayri Egeli'nin (1904-1970) sanatçı kişiliği, onun tarih derslerine de yansımıştır. Atatürk'ün Bilinmeyen Hatıraları (1954), adlı kitabı ve pek çok çocuk piyesi, romanları ve senaryoları vardır. Hüseyin Dağtekin hocamın evinde ilkokul yıllarında alçıdan yapılmış bir Barbaros Hayrettin Paşa büstünü çok iyi hatırlıyorum. Cumhuriyetin ilk yıllarında ilk ve ortaokul aşamasında öğretmenlerin, öğrencilerine bu türden materyaller yaptırdığı anlaşılmaktadır. Münir Hayri Egeli, 26 Ekim 1970'de vefat etmiştir.

İstanbul Erkek Lisesi Tarih Öğretmeni Mustafa Muhsin (Tek'er) Bey'e İlişkin Anıların Saptanması

İstanbul Erkek Lisesi mezunu olan Niyazi Berkes de tarih öğretmeni Muhsin Bey ile ilgili hatıralarını paylaşır. Bu kişi Mustafa Muhsin (Tek'er) (1890-1937) olabilir. 1910 Mülkiye

mezunu olan Muhsin Bey'in, 1922 ile 1928 yılları arasında İstanbul Erkek Lisesinde öğretmenlik yaptığı anlaşılmaktadır(Çankaya, 1968-69: 1266-1267). Şöyle yazıyor;

Öğretmenler arasında en beğendiğim, derslerinden en çok etkilendiğim kişi Muhsin Bey idi. Hiçbir alafangalığı, züppeliği olmayan bir kişi. İleri kafalı, haksızlıklara karşı bir kişi. Dış görünüşüne dikkat etmekle beraber yoksul bir insan olduğu belli oluyordu. Onun yoksulluğu kişiliği ve haysiyeti olan bir kişinin yoksulluğuydu. İkinci yanı savaşı biri oluşuydu, konuşmalarının her yanı ile bu belli oluyordu. Diğer öğretmenlerin çoğu dünyadan umursuz, habersiz, görüşsüz, hatta salak kişi izlenimleri verdikleri halde Muhsin bu izlenimlerinin tersini verirdi. Tarih denen şeyin tadını, anlamını ben ondan öğrendim. Yaşamım boyunca bulunduğum ülkelerin kiminde (özellikle ABD'de) değil öğrencilerin, birçok profesörlerin bile tarih bilgisi ve anlayışından yoksun olarak yetiştiklerini gördüm. Muhsin'in özellikle Fransız devrimini anlatışı şaşılacak bir etkinlikteydi. Osmanlı tarihini anlayışı ve anlatışı da eşsizdi. Osmanlı tarihi de o divan şairleri hocaları gibi "cezbe" içinde değil, kritik görüş içinde anlatarak sevdirebilmişti. O tarihe ne budalaca bir hayranlıkla ne de aşırı bir yabancılıkla bakıyordu. (Akt. Bal, 2003:235-236)

Muhsin Bey, Balkan Savaşları sırasında Üsküp'te İdadi müdürü ve tarih öğretmeni iken okula gelen ve Türk Bayrağını indirmek isteyen Sırp subaylara karşı bayrağı beline sarmış ve Üsküp'te tutuklanmıştı (Çankaya, 1968-69:1267).

Muhsin Bey, 1926'da Ahmet Hamit Ongunsu ile birlikte Türkiye Tarihi adlı kitabı yayımlamıştır. 1932'de Birinci Türk Tarih Kongresine Galatasaray Erkek Lisesi tarih öğretmeni olarak katıldığı anlaşılmaktadır.

Robert Koleji Tarih Öğretmenleri Cemil Bey'e Ve Faruk Kurtuluş'a İlişkin Anıların

Saptanması

1929'da Robert Kolejinde okuyan Mihri Belli, tarih hocası Cemil Bey ile ilgili olarak şunları söyler:

Okul yönetimi, Cemil Bey denen birini bize tarih hocası olarak dayattı. Bu zat, birkaç yıl önce koleji bitirmişti. İstanbul Hukuk Fakültesi öğrencisiydi. Tarih öğretmenliği ek görev oluyordu. Oysa, adamın tarihle bir ilişkisi yoktu. Cemil Bey'in giyim kuşamı tıpkı Amerikalıların ki gibiydi. Gözlükleri bile Amerikan modasıydı. Tarih hocasının bu

halleri bizde hiç saygı uyandırmıyordu. Üstelik Türk tarih bilgisi bizimkinden fazla değildi. Yani bilgisizlikle atbaşı gidiyordu. Evde tarih kitabının ilgili bölümünü ezberliyor, ertesi günü gelip bize ezbere okuyordu. Bilgisizliğini gizlemek için de aşırı disiplinci kesilmişti. Bizi sınıfta soyadlarımıza göre alfabe sırasıyla oturttu. Kısacası Cemil Beyden iyi gardiyan olurdu, ama bir tarih hocası asla. (Akt. Bal, 2003:261-262)

1956 ve 1957’de Asya Orhon’un (2005) tarih öğretmeni kendisi gibi Rizeli hemşehrisi olan Faruk Kurtuluş idi. Şöyle yazıyor;

Nam-ı diğer Gaga. Gaga denmesinin nedeni ünlü, kartal gagasına benzeyen burnudur. İlk kez bir hocadan argo bir tabir, daha doğrusu küfür sayılabilecek bir laf duyuyorduk. Ermeni patriğinin patrikhanenin kapısına asılmasını anlatıyordu. Gaga bana tarih dersini sevdirdi[...] Aslında acımasızdı. Bazen dört kişiyi birden sözlüye kaldırır, doğru cevabı alana dek sırasıyla hepsine sorar, cevap alınca, ‘Aferin, 8 verdim.’ derdi. Sonra da eklerdi: ‘Aranızda paylaşın.’ Dört kişiye 8, yani adam başı 2. (s. 63-66)

Kopyadan dolayı bir öğrencinin okuldan atılmasına yol açan Faruk Hoca’nın, daha sonra lise sonda bitirme sınavında öğrencilerine sözlü kopya verdiği hatırlanmaktadır.

Faruk Kurtuluş, İnönü Ansiklopedisi eski Neşriyat Müdürü ve Ankara Millî Eğitim Derneği eski merkez müdürü olarak da çalışmış olup, 12 Şubat 1976’da vefat etti.

Erenköy Kız Lisesi Tarih Öğretmeni Naci Bey’e İlişkin Anıların Saptanması

1929’da Erenköy Kız Lisesinde öğrenci olan Mediha Esnel (1999), tarih hocası Naci Bey’i çok beğendiğini yazmakta ve şöyle demektedir:

O anlatır, benim gibi birkaç kişi can kulağıyla dinlerdik. Birçoğu da başka derslerle uğraşırlardı. Filozof huylu hocamız bunu pekâlâ bilir ama tepki göstermezdi. Rakamlar, olaylar ve hükümdarlar üzerinde fazla durmaz, savaşların, istilaların nedenlerini araştırır, çok defa bunları ekonomik nedenlere bağlardı. ... Naci Bey’in olayları, padişahlardan, hükümdarlardan çok o ülke insanların yaşam biçimlerine bağlaması beni farkında olmadan tarihten çok toplumbilime itti. (s. 29)

Naci Bey’de, öğrencilerinin meslek seçiminde etkili olmuş bir tarih öğretmeni profili çizmektedir. Naci Bey’in ismini 1932’de Birinci Türk Tarih Kongresine katılan öğretmen listesinde görülmektedir.

Onbeşinci İlkokul’unda (Nişantaşı Nilüfer Hatun İlkokulu) Tarih Öğretmeni Mübeccel Gülgüt’a İlişkin Anıların Saptanması

1933’te Onbeşinci İlkokul’unda (Nişantaşı Nilüfer Hatun İlkokulu) öğrenim gören Nermidil Erner Binark, öğretmeni Mübeccel Gülgüt’u şöyle anlatmaktadır:

Öğretmenimiz Mübeccel Gülgüt yeni mezun olmuş genç bir kızdı, öğretmenden ziyade abla idi. Cumhuriyet Bayramı yaklaştığından sınıfımızı süsleyelim diye Mübeccel öğretmen bize renkli krepon kağıtları, bayraklar, kurdeleler getirdi. Bize kağıttan nasıl gül yapacağımızı, kırmızı beyaz kurdelelerle pencereleri nasıl süsleyeceğimizi anlatırken, bir taraftan da masal gibi İstiklal Savaşı’nı anlatıyordu. Hepimiz onun masasının etrafında yerlerde oturuyorduk. O arada bir lafını keserek, “Zamkı uzatır mısın?” deyip, sonra Çanakkale Muharebesine İnönü Savaşlarına dönüyordu. Anlattıklarına öyle bir dalmıştık ki, teneffüs zili çalınca sınıftan “AAA” diye bir ses yükseldi. (Akt. Bal, 2003:377)

Mübeccel Gülgüt’un öğretim programının öngördüğü üzere milli bayramlardan hareketle Kurtuluş Savaşı ve Cumhuriyet tarihi konularını ilkokul çocuklarına masal gibi anlattığı ve oldukça başarılı olduğu anlaşılmaktadır.

Erzurum Lisesi Tarih Öğretmeni Abdurrahim Şerif Beygu’ya İlişkin Anıların Saptanması

1889’da açılan Erzurum Lisesi’nde 1931-1934 arasında öğrenci olan Prof. Dr. M. Fahrettin Kırzioğlu, tarih öğretmenin Abdurrahim Şerif Beygu (1893-1944) olduğunu belirtir. Abdurrahim Şerif Beygu sırası ile her sınıfı götürerek, Erzurum İç kalesi, Çifte Minareler ve Ulu Cami başta olmak üzere ünlü cami ve kümbetleri ayrı ayrı tanıttı. Erzurumlu olmayan talebenin de kendi memleketlerindeki benzer tarihi eserleri tanımlarını öğütler, hatta isteklilere yaz tatillerinde bu uğurda hususi vazifeler verirdi (Akt. Özsoy, 2002:200).

Prof. Dr. Şerafettin Turan’da 1940’lı yıllarda Erzurum Lisesi tarih öğretmeni Abdurrahim Şerif Beygu’nun tarih öğrenimi yapma konusunda kendisini etkilediğini yazmaktadır. Turan’a göre;

Heyecanlı bir ders anlatımı vardı. O dönemin bir öğretmeni olarak büyük zorluklara katlanarak Erzurum’dan Bitlis’e bağlı bir ilçe merkezi olan Ahlat’a gitmiş, Ahlat

kitabelerini, yani Artukoğulları tarihine dair araştırmalar yapmıştı. Erzurum'un kurtuluşu söz konusu olduğunda Nene Hatundan söz ederdi[...] Öğretmenimiz böylesine önemli bir tarihsel kişiliği almış, dersimize getirmiş. Bu doğal olarak bizi etkiliyordu. Tarihin canlı tanıklarının olmadığı yerlerde ise; tarih öğretmenimiz anlatımıyla sanki tarihi canlandırıyor. Bizde böylece tarih anlamakta zorlanmıyorduk ve derse olan ilgimiz gün geçtikçe artıyordu[...] Ama yaşı ilerlemiş olduğu için zaman zaman unutkanlığı oluyordu[...] Sonra tarih öğretmenim benim tarihe olan ilgimi hissedince lisedeki sınav kağıtlarını bana okutmaya başladı. Ben tarih sınavlarını okurdum; rahmetlinin bir değerlendirmesi kalırdı. O bakımdan o benim tarihe yönelmem de büyük etki yaptı. Bana hep 'sen iyi tarihçi olursun' derdi. (Gözcü, 2008:49-50)

Abdurrahim şerif Beygu'nun, öğrencisi Prof. Haluk Karamağaralı'ya da Ahlat sevgisini aşıladığını anlaşılmaktır (Nalbantoğlu, 2011). Abdurrahim şerif Beygu Ahlat Kitabeleri (1932), Erzurum Tarihi (1936) kitaplarını yazmıştır. Abdurrahim şerif Beygu 1944'de vefat etti.

Gazi Lisesi Tarih Öğretmeni Enver Behnan şapolyo'ya İlişkin Anıların Saptanması

1932'de kurulan Gazi Lisesinin tarih öğretmeni Enver Behnan şapolyo idi. Erdal İnönü (1998), Anılar ve Düşünceler adlı eserinde;

Ünlü tarih hocamız şapolyo'yu araştırmaya önem vermeyen bir tarihçi sanmayın. Eline bir olanak geçtiğinde bunu değerlendirmesini biliyordu. Kurtuluş Savaşını okuduğumuz günlerde benden İnönü savaşlarını anlatan bir yazı hazırlamamı istedi. Ben de babamın kütüphanesini karıştırdım; bulduğum kitaplardan özellikle Atatürk'ün büyük Nutuk'undan yararlanarak, savaşların hem askeri hem de siyasal yönünü anlatan birkaç sayfalık bir inceleme yazısı yazdım, getirdim ve isteği üzerine sınıfta okudum. Epey emek verdiğim bir çalışma olduğu için hocamızın da beğeneceğini sanmıştım. Sonuç hiç de beklediğim gibi çıkmadı. (s. 9-12)

diye yazmaktadır. Kısaca, Enver Behnan şapolyo ondan Kazım Özalp'ın kızının yaptığına benzer bir ödev yapmasını istemiştir. Yani günümüz tabiriyle, Kurtuluş Savaşı'nın canlı tanığı olan babası ile yapılmış bir sözlü tarih çalışması istediğini ifade etmiştir.

Doğan Kuban (2010:27) da O'nun için "Tarihçi Osmanlıcıydı, Enver Bey, Enver Behnan Şapolyo[...] (Hocalarımız) hepsi değişik adamlardı, ama hepsi öğretmek için heyecan duyan adamlardı, bizde öğrenmek için" sözlerini sarf etmiştir.

Enver Behnan Şapolyo, Milli Mücadele, Türk kültürü ve Ankara tarihi ile ilgili 50'den fazla inceleme eseri, gazete makaleleri ve tarih romanlarıyla çok çalışkan bir gazeteci-tarih öğretmeni portresi çizmektedir. Enver Behnan Şapolyo, 1 Haziran 1972'de vefat etti.

Köy Enstitüleri Tarih Öğretmeni Zühre Esin'e İlişkin Anıların Saptanması

Köy Enstitüleri mezunlarından Pakize Türkoğlu, tarih dersi ile ilgili şu hatırasını paylaşmaktadır:

Hava sıcak olduğunda Tonguç, köy enstitüsünde tarih dersini derslikte anlatmayı yasak ediyordu. Bizim bir öğretmenimiz vardı, Zühre Hanım, bizi Perge harabelerine götürdü. Perge harabeleri bizim enstitünün arkasında, bütün görkemiyle doğan bir harabeydi. Çıkardı bizi yüksek yere, çevremize baka baka, hiç unutmuyorum, 'Niçin bu yapılar yüzyıllar önce bu kadar güzel, yüksek, görkemli yapılmış, bugün insanlar burada şu saz evlerde oturuyorlar? Düşünsenize.' dedi. (Akt. Dündar, 2000:40)

Tartışma

Elimizdeki basılmış bu anılarla, geçmişteki tarih öğretiminin büyük resminin çekildiğinin iddiasında değilim. Bu çalışma genellikle İstanbul'la, 15 tarihî okul ve 25 mezunun anısı ve 22 tarih öğretmeni ile sınırlı kaldı. Türkiye çapındaki daha pek çok tarihî okul ve mezunlarının anıları, okunmayı ve değerlendirilmeyi beklemektedir. Öte yandan bu sınırlı sayıdaki anılar antolojisi de, tarih öğretmenlerinin şahsiyeti, giyim kuşamı, sınıf içi davranışları, ders kitabı kullanımı, öğrencilerle iletişimleri hakkında pek çok bilgi vermektedir.

Alman Maliye Hocası Prof. Fritz Neumark (2008:139) şöyle diyor: "Genel olarak öğrenci-öğretmen arasında kurulan bağ hiçbir yerde Türkiye'deki kadar kalpten ve uzun ömürlü olmamıştır. Gerçekten de hiç abartmadan iddia edilebilir ki, bir öğrenci ile; ilk, orta, lise veya üniversiteli olsun, "Hocam" diye andığı profesörü arasında kurulan ilişki ancak tarafların birinin ölümüyle sona erer." Anılarda da her kademedeki öğrenci ile tarih öğretmenleri arasında da genelde bu türden bir ilişki ile karşılaşılmaktadır.

Bu anı sahiplerinin genelde tarih öğretmenleri ve uygulamaları açısından kendilerini şanslı hissettiklerini yer yer de yetişkinliklerinde tarih öğretmenlerini acımasızca eleştirdikleri görülmektedir. Örneğin Mustafa Kemal Atatürk, kendini şanslı hisseden kişilerdendir. Atatürk, 1897’de Manastır Askeri İdadisinde tarih öğretmeni olan Topçu Kolağası Mehmet Tefvik Bilge (1865-1945) için “Tevfik Bey’e minnet borcum vardır. Bana yeni bir ufuk açtı.” (Sönmez, 1997:105) demektedir. Atatürk’ün tarih öğretmeni Mehmet Tefvik Bilge de Manastır Vilayeti Tarihçesi (1911 gibi pek çok eseri ile hem tarihçi, hem de tarih öğretmeni olarak karşımıza çıkmaktadır. Benzer şekilde yukarıda adı geçen lise tarih öğretmenlerinin pek çoğu, bu türden özgün ve yerel tarih araştırmalarına da imza atmışlardır.

Eski dönemlerde Mizancı Murad, Abdurrahman Şeref Efendi ve Emin Âli Çavlı örneklerinde olduğu gibi kişiler, bir devlet dairesinde çalışıp, İstanbul’daki farklı okullarda aynı zamanda ders verebiliyordu. Abdurrahman Şeref ve Mizancı Murad’ın sınıf içinde anlatım tekniğini çok etkileyici kullandıkları anlaşılmaktadır.

Abdurrahman Şeref Efendi gibi pek çok öğretmen, okullarda hem tarih hem de coğrafya dersi vermekteydi. Zaten Darülfünun’da 1919 Nizamnamesi ile birlikte Tarih Şubesi fiilen kurulmuş (Arslan, 2003:10-11), böylece Coğrafya kısmından da ayrılmış oluyordu. Bundan sonra da tarih şubesi öğrencileri, Coğrafya’dan; Coğrafya şubesi öğrencileri de tarih şubesinden uzun yıllar ders almaya devam etmiştir.

Yusuf Akçura örneğinde olduğu gibi her tarih öğretmeni, öğrencilerinin güncel politikalara ilişkin soruları ile karşılaşmaktadır. Tarih konuları, çoğu kez güncel politik olayların ve gelişmelerin etkisi altında ele alınmaktadır. Bir öğretmen, ne kadar şahsi siyasi görüşlerini gizlediğini düşünse bile genç öğrencilerin, onu kafalarındaki hazır şablonlara uydurma kolaylığı içinde olabildiği görülebilmektedir. Enver Behnan Şapolyo örneğinde olduğu gibi farklı iki öğrenci, öğretmenin farklı siyasi görüş ve eğitim felsefelerinin olduğunu iddia edebilir. Bu durumda aynı tarih öğretmenine ilişkin birden fazla anıya ulaşabilmek, öğretmenin siyasi görüş ve eğitim felsefesi açısından da nerede olduğunu anlama açısından önemlidir.

Diğer bulgular da şöyle özetlenebilir; Tarih derslerinde Fransız Devrimine çok önem verildiği anlaşılmaktadır. Fransız devrimi konularının tarih dersinin bir tür gizli müfredatı olduğu anlaşılmaktadır. Fransız devrimi anlatımlarının, Sultan II. Abdülhamit ve II. Meşrutiyet döneminde yetişen kuşak da bir tür Türk devrimi düşüncesinin temellerinin atılmasına

yardımcı olduğu söylenebilir. Bununla birlikte II. Meşrutiyet ve Cumhuriyet'in ilk yıllarında Emin Âli Çavlı gibi bazı öğretmenlerin, tarih derslerini özellikle pozitivist dünya görüşü oluşturmanın bir aracı olarak da kullandığı görülmektedir.

Yıllar sonra tarih gezilerinin özellikle hatırlanacağına ilişkin elde pek çok anı vardır. Abdurrahim Şerif Beygu, Halit Sarıkaya, Reşat Ekrem Koçu ve Zühre Esin'in yaptırdığı geziler öğrencileri tarafından unutulmamıştır.

Abdurrahim Şerif Beygu'nun Nene Hatun gibi tarihsel tanıkları sınıfa getirmesi, Enver Behnan Şapolyo'nun öğrencilerinden tarih yapmış kişilerle sözlü tarih çalışmaları yapmalarını istemesi, günümüzde yenilikçi gibi yöntemlerin işini seven ve işi üzerine yansıtıcı düşünen öğretmenler tarafından zaten uygulandığını göstermektedir.

Münir Hayri Egeli gibi bazı öğretmenlerin ilkokul ve ortaokul aşamasında kilden, çamurdan kaleler, toplar, insan heykelcikleri gibi materyal yaptırıp, bunlar aracılığıyla tarihi olayları canlandırdıkları görülmektedir. Bu uygulamalar, Sâti Bey'in İstanbul Darülmuallemi'ndeki çabalarının yansıması ve ilkokulda tarih eğitime Anglo-sakson tarzı yaklaşımların ilk kıvılcımları olarak değerlendirilebilir.

Bazı tarih öğretmenlerinin bir rehberlik öğretmeni gibi davranıp, öğrencilerinin meslek seçimlerini de oldukça etkilediği görülmektedir. İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu Mediha Esenel, Niyazi Berkes kendi tarih öğretmenlerinin bu türden etkisini kabul etmektedir.

Bu yazıda tarih öğretmenlerinin kendi aralarındaki hoca-öğrenci ilişkilerine çok değinilemedi. Sadi Bayram'ın (1970), Enver Behnan Şapolyo ile yaptığı bir mülakatta Enver Behnan, Mütareke döneminde İstanbul Lisesinde tarih hocasının Emin Âli Çavlı olduğunu söylemektedir. Emin Âli'nin tarih öğretmenliği hakkında bilgi vermese de, O'nun İstanbul'da gizli çalışan M.M. grubu şahıslarını tanıdığını ve onların yardımıyla Anadolu'ya, İnebolu'ya kaçtıklarını ve cephaneye sevk ettiklerini ifade etmektedir.

Sonuçlar

Daniel Pennac (2010:250-251) Okul Sıkıntısı adlı otobiyografisinde kendisini etkileyen Matematik, Tarih ve Felsefe öğretmenlerinin üç ortak özelliğinden söz etmektedir. Bunlar; asla yılmamak, birer sanatçı gibi öğretirken olayı yaşatmak, bilgilerini değil, bilgi edinme isteğini öğrencileriyle paylaşmaktır. Anılardan anlaşıldığı kadarıyla, Türkiye'de de yılmayan,

sanatçı ruhlu, tarihi yaşarmış gibi anlatan tarih öğretmenlerinin akılda kalıcı olduğu anlaşılmaktadır.

Eğitim Fakültelerinde özel öğretim yöntemleri ve öğretim teknolojileri ve materyal tasarımı gibi derslerde geçmişteki öğretmen-öğrenci ilişkileri bir durum çalışması örneği olarak verilebilir. Elbette bunun için daha fazla tarih öğretmeni ile ilişkili daha çeşitli anı toplayıp, bir antoloji kitabı oluşturmak gerekir. Onların hata ve sevaplarının tartışılacağı ortamda genç tarih öğretmeni adayı, 1912'den sonra kurumsallaşmaya başlayan geniş bir tarih öğretmeni ailesine mensup olduğunu da hissedebilir. Günümüzde tarih öğretmeni adayı, geçmişteki meslektaşlarının okul ortamlarını analiz ederek, içinde bulunduğu ortamın pozitif ya da negatif yanlarını görebilir. Genç tarih öğretmen adaylarında, geçmişte yaşamış tarih öğretmenlerinin iyi davranışları benimseme ve kötü davranışlardan dersler çıkarma konusunda bir istek oluşturulabilir. Bu çerçevede yukarıda adı geçen ya da geçmeyen (örn. İhsan Şerif Saru, Muallim Cevdet İnançalp, Mehmet Zekai Konrapa, M. Çağatay Uluçay, Selahattin Tansel, Mükrimin Halil Yınanç, Hüseyin Namık Orkun v.b.) kişilerin de tarih öğretmenliği dönemlerinin yazılmasına ihtiyaç vardır.

Bu makalenin yazarı da 2010'da 17 yıl önce öğrencisi olmuş yetişkinler ve aileleriyle bir buluşmasında, onlara “yıllar sonra kendisinden ne kaldığını” sordu. Bir kişi, Kağıthane gravürlerini hatırladığını söyledi. Okul, İstanbul'da Kağıthane'de idi ve onlara yıllar önce eski Kağıthane ile ilgili gravürler göstermiştim. Bir başka kişi, tarih dersini tarihi yaşarmış gibi heyecanla anlattığımı söyledi. Pek çoğu, kendisine çay ismarladığımı ve çantamdan çıkarıp, bisküvi ikram ettiğimi ve bu bisküvilerin lezzetini hiç unutmadığını söyledi. Biri, bisküvilerin markasının ne olduğunu merakla sordu.

Bu çalışmada öğrenciler açısından tarih öğretmenleri ve uygulamaları ele alındı. Öğrencilerini iyi gözlemleyen ve onlara ilişkin notlar tutan tarih öğretmenlerinin anılarından da yola çıkarak, öğrenciler üzerine boylamsal araştırmalar yapılabilir. Tabii bunun için öncelikle öğretmen adaylarında pedagojik günlük tutma âdetini yerleştirmek gerekmektedir. Halide Nusret Zorlutuna'nın (1976) Benim Küçük Dostlarım adlı eseri bu tarz çalışmaya güzel bir örnektir.

Teşekkür Notu: Hocam Prof. Dr. Ali Birinci'ye Mustafa Muhsin Tek'er'in biyografisine ulaşmamda yardımcı olduğu için teşekkürü bir borç bilirim.

Kaynakça

- Ali Kemâl (2004). *Ömrüm*. Haz. M. Kayahan Özgül, Ankara: Hece Yayınları.
- Alsan, Z. M. (2006). *Mustafa'nın Romanı, Hürriyet Pervanesi, İstanbul Hatıraları 1907-1910* (haz. Prof. Dr. Ali Birinci), Ankara: Vadi Yayınları.
- Arslan, A. (2003). *Türkiye'de Tarih Bölümünün Kuruluşu. Cumhuriyet'in 80. Yılında Üniversitelerde Tarih Öğrenimi, Araştırmaları ve Yayınları Semineri*. İstanbul: Dünya Yayıncılık A.Ş.
- Ata, B. (2009). Selim Sabit Efendi'nin Okul Tarihi İnşası, *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*. (2), 377-392.
- Bal, M. A. (2003). *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Meşhurların Okul Anıları 1870-1940*. İstanbul: Ark Kitapları.
- Baş, E. (2005). *Târîh-i Osmânî Encümeni Kurucularından Efdaleddin (Tekiner) Beyin Hayatı, Eserleri ve Tarihçiliği Üzerine*, AÜİFD XLVI (2005), (2), 167-204.
- Baltacıoğlu, I. H. (1998). *Hayatım* (Yay. Haz. Ali Y. Baltacıoğlu). İstanbul: Dünya Yayınları.
- Bayram, S.(1970). TBMM'nin 50. Yıldönümü Münasebetiyle: O günleri Yaşayan Tarihçimiz Diyor ki. *Önasya, Aylık Türkoloji, Fikir ve Aktüalite Mecmuası*. 5 (56).
- Birinci, A. (2001). *Hatırat Türünden Kaynakların Tarih Araştırmalarındaki Yeri ve Değeri. Tarih Yolunda Yakın Mazinin Siyasi ve Fikri Ahvali*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Bölükbaşı, R. T. (2005). *Tevfik Fikret Hayatı-San'atı-Şahsiyeti*. Haz. Abdullah Uçman, İstanbul: Kitapevi.
- Çankaya, M. A. (1968-69). *Son Asır Türk Tarihinin Önemli Olayları İle Birlikte Yeni Mülkiye Tarihi ve Mülkiyeliler (Mülkiye Şeref Kitabı)*. cilt IV, ss. 1266-1267, Ankara: Mars Matbaası.
- Delaney, K. (2011). *Teknolojinin Eğitsel Yönü Sorgulanıyor*. Sabah. 11 Aralık.
- Demiryürek, M. (2003). *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Bir Osmanlı Aydını Abdurrahman Şeref Efendi (1853-1925)*. Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Dündar, C.(2000). *Köy Enstitüleri*. Ankara: İmge Yayınları.

- Esenel, M. (1999). Geç Kalmış Bir Kitap. İstanbul: Sistem Yayıncılık.
- Hasan Amca (1991). Nizamiye Kapısı ve Yarıda Kalan İhtilal. İstanbul: Arba Yayınları.
- İnönü, E.(1998). Anılar ve Düşünceler. 2. Cilt, (8. baskı). İstanbul: Yorum Kitapları, 9-12.
- Kuban, D. (2010). Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Bir Kültür Çınarı (haz. Faruk Şüyün). İstanbul: TÜYAP Tüm Fuarcılık Yapım AŞ.
- Nalbantoğlu, İ. (2011, 1 Temmuz). Prof.Dr. Karamağaralı'yı Anarken... Ahlat Gazetesi. Web: <http://www.aksav.com/yazi/prof.karamagaraliyi-anarken>. adresinden 6 Eylül 2012'de alınmıştır.
- Nesin, A. (1977). Böyle Gelmiş Böyle Gitmez-2 Yokuşun Başı. (2. Baskı). İstanbul: Adam Yayınları.
- Neumark, F. (2008). Boğaziçi'ne Sığınanlar (çev. Talip Doğan Karlıbel). İstanbul: Neden Kitap Yay. (Eserin orijinali 1980'de yayımlandı.)
- Orhon, A.(2005). Kolejlerin Koleji Robert Koleji. İstanbul: Epsilon Yayıncılık.
- Özemre, A. Y. (2006). Galatasarayı Mekteb-i Sultânî'sinde Sekiz Yılım. İstanbul: Kubbealtı Neşriyatı.
- Özsoy, H. (2002). Fotoğraflarla Erzurum Lisesi Tarihi. Ankara: Erzurum Lisesi Kültür Eğitim Vakfı Yayınları.
- Pennac, D. (2010). Okul Sıkıntısı (çev. Barış Behramoğlu). İstanbul: Can Yayınları. (Eserin orijinali 2007'de yayımlandı.)
- Sağlam, T.(1981). Nasıl Okudum (Yay. Hüsrev Hatemi, Aykut Kazancıgil). İstanbul: İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Atatürk'ün Yüzüncü Doğum Yılı Kutlama Yayınları.
- Satan, A. (2009). "Hizmet Hilafetli "Şeyh"" Chronicle Hayatın Seyir Defteri. Web:<http://www.chronicledergisi.com/hizmet-hilafetli-%E2%80%9Cseyh%E2%80%9D/>. Adresinden 6.Eylül 2012'de alınmıştır.
- Sönmez, C. (1997). Atatürk'ün Yetişmesi ve Öğretmenleri. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi.
- Ülken, H. Z. (1969, 14 Ocak). Elli Yıllık Hoca Emin Âli Çavlı, Cumhuriyet, s.2.

Yardıı, M. N. (1998). Tanzimattan Günümüze Edebiyatçılarımızın Çocukluk Hatıraları. İstanbul: Timaş Yayınları.

Yavuz, F. (1984). Anılarım: Bir Köy Öğretmeni Dar Boğazdan Böyle Geçti. Ankara: Mülkiyeliler Birliğı Vakfı Yayınları.

Zorlutuna, H. N. (1976). Benim Küçük Dostlarım. Ankara: Kültür Bakanlığı.

Extended Summary

Purpose

With the reform of education in 1869 in Turkey, history as school subject was added to the school curricula. Later on, it seems that history courses played important role on the generation who established the Turkish Republic in their formation of individual and social identities. The memories are the important evidence that representing this claim. The memories are also the most important sources in terms of history of history education.

The purpose of this article is to present teaching practices of history teachers in the classroom and outside the classroom at the past times covering the period from 1882 to 1957 on the basis of the memories written by the persons acted important role in the Turkish culture. As Rudy Crew wrote, "Certainly, there are opportunities that can be captured through technology, yet at the hearth of education is the teacher-student relationship" (Delaney, 2011). Human nature is not changing much in the last 130 years, the relationships between history teachers and their students in the past may provide clues about the future teacher-student relationships for student-teachers.

Method

To reach out this aim, the memory of 25 persons graduated from the 15 historical schools generally in İstanbul has been scanned. These historical schools are İstanbul Darülmualimini (1848), The Civil Service School (1859), the Military Medical School Senior High School (1843), Military High School (1845), Vefa High School (1872), Darüşşafaka (1873), İstanbul Boys' High School (1884), Robert College (1863), Erenköy Girls' High School (1911), Pertevniyal High School (1872), the Fifteenth Primary School (Nilufer Hatun Nisantasi Primary School) (1914), Erzurum High School (1889), Gazi High School (1932), Galatasaray

High School (1868), one of the Village Institutes (1940-1954), etc. 22 history teachers were determined. The data were evaluated as far as possible in the special conditions with the idea that each school and each history teacher has a unique (*sui generis*). As Birinci pointed out (2001:26), the researchers should use of memoirs in accordance with the principles of methodology. The memories based on the diary should be separated from the memories, written in the older age without sources. There are a few memories concerning a similar history teacher so that it was difficult to make a decision about the general attitude of these history teachers and also their philosophy of education and their ideologies.

Results

After reading the memories, history teachers was stated as follows; Selim Sabit Efendi from Istanbul Darülmualimini, Abdurrahman Şeref, Mizancı Murad, Ali Kemal and Yusuf Akçura from The Civil Service School, Halit Sarıkaya and Raşid Erer from Galatasaray High School, Mr. Abdi Bey ve Mr. Ali Râzi from the Military Medical School Senior High School, Salih the Father from Military High School, Agah Ömer Akalın from Vefa High School, Emin Âli Çavlı, Reşat Ekrem Koçu and Mustafa Muhsin (Tek'er) from Istanbul Boys' High School, Münir Hayri Egeli from Darüşşafaka, Mr. Cemil and Faruk Kurtuluş Robert College, Mr. Naci from Erenköy Girls' High School, Mübeccel Gülgüt from the Fifteenth Primary School (Nilufer Hatun Nisantasi Primary School), Abdurrahim Şerif Beygu from Erzurum High School, Enver Behnan Şapolyo from Gazi High School, Zühre Esin from Aksu Village Institute.

The memoirs showed that Selim Sabit Efendi gave great importance to scientific method, local history and also cemeteries. The certain teacher on all over the Empire ordered the memorization of the history textbook written by Selim Sabit Efendi to their students. Mizancı Murad and Yusuf Akçura were encountering the questions of their students concerning to domestic and foreign politics. Abdurrahman Şeref Efendi and Baba Salih were using storytelling method very well. For Mr. Ali Râzi, Mustafa Muhsin (Tek'er) and Mr. Naci, history is the science especially sociology no more no less. The students should analyze the reasons of the historical events. Emin Ali Çavlı was so brave to bring sensitive and controversial issues to history classroom. He was using history in order to construct positivist world view in the mind of their students. Reşat Ekrem Koçu was bringing the historical documents and recreating the events mentioned in the document. Münir Hayri Egeli and Mübeccel Gülgüt were attaching importance to hands on activities. Enver Behnan

Şapolyo was making an oral history project. The teacher such as Halit Sarıkaya, Reşat Ekrem Koçu, Zühre Esin and Abdurrahim Şerif Beygu etc. were giving great importance to school trip.

Discussion

I do not claim to take the big picture of history teaching in the past by using the printed memoirs in my hands. On the other hand, a limited number of these in an anthology of memories gives a lot of information about personalities of history teachers, their costumes, their classroom behaviors, their using of textbooks, the communication with their students. The owners of these memoirs generally felt themselves lucky in terms of their history teachers and their practices. Some of them in the adult years criticized mercilessly their history teachers. As understood from the memoirs, in Turkey, the history teachers who are undaunted, artistic, telling history as if he lived are unforgettable. Generally, the past history teachers were using the technique of lecture in the impressive way in their classroom. Despite the passing years, the students are recalling the great sacrifices and the best practices of their history teachers. It is understood that in the history lessons, the French Revolution was given great importance in the past. Some history teachers acted as a guidance counselor and affected the career choices of their students.

Conclusion

At the last part of the 19th century and the beginning of the 20th century, the memoirs showed that the history teachers and their applications had great impact upon their students. To take the big picture of history teaching in the past, one should take into account more memories. This article is small step on this way. The anthology of memories concerning student-history teacher relationship can be used for training of future history teachers.